

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/38841> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Bie, Jasper L. de

Title: How jihadist networks operate : a grounded understanding of changing organizational structures, activities, and involvement mechanisms of jihadist networks in the Netherlands.

Issue Date: 2016-04-14

Samenvatting

De werkwijze van jihadistische netwerken

Een onderbouwd inzicht in veranderende organisatiestructuren, activiteiten en betrokkenheidsmechanismen van jihadistische netwerken in Nederland.

Achtergrond en doel

In verschillende Westerse landen heeft de afgelopen 15 jaar een voortdurende angst geheerst voor extremisme en terrorisme. Hoewel deze angst nog enigszins leek af te nemen in de periode na de aanslagen in Londen en Madrid, is de angst juist weer aangewakkerd na de opkomst van nieuwe extremistische bewegingen sinds de start van de Arabische lente in 2011. De opkomst van ISIS en haar gruwelijke misstanden in Syrië en Irak heeft ook mensen in West-Europa geïnspireerd om naar deze landen toe te reizen en zich bij ISIS aan te sluiten. Westerse overheden vrezen vooral de eventuele terugkeer van deze personen, vanwege mogelijke trauma's en nog verdere radicalisering en eventuele terroristische voornemens. Deze angst is niet heel vreemd gelet op de recente reeks gewelddadige en jihadistisch gerelateerde gebeurtenissen in Europa, waarvan de aanslagen in Parijs in januari en november 2015 het meest in het oog springen. Van sommige van de hierbij betrokken terroristen wordt gedacht dat zij eerder als jihadganger in verschillende jihadistische strijdgebieden hebben gestreden. Hoewel sommige van deze terroristen alleen opereren, zijn ze over het algemeen gelieerd aan netwerken die hen faciliteren bij het plegen van een aanslag of het voorbereiden van een jihadreis. In dit proefschrift wordt de vraag gesteld hoe dit soort netwerken eruit zien, hoe ze opereren en in hoeverre dit door de jaren heen is veranderd.

Dit proefschrift richt zich vooral op een drietal onderdelen van jihadistische netwerken, namelijk de *organisatiestructuur*, de *activiteiten*, en de *betrokkenheidsmechanismen*. Laatstgenoemde zijn factoren en omstandigheden die van invloed zijn op de mate van individuele betrokkenheid bij een jihadistisch netwerk. Hoewel de drie onderdelen geen ontgonnen gebied zijn binnen de terrorismeliteratuur, richt eerder onderzoek zich voornamelijk op de vraag *waarom* deze netwerken ontstaan en hanteert men beperkte methoden van onderzoek. Daarom richt dit onderzoek zich meer op het *hoe* en *wat* van de jihadistische netwerken. Tevens richt dit onderzoek zich, anders dan de meeste terrorismestudies, op een langere onderzoeksperiode, namelijk van 2000 tot 2013. Dit biedt de mogelijkheid om de drie aspecten die worden bestudeerd over een langere periode te analyseren en zo te achterhalen in hoeverre de netwerken door de tijd heen anders zijn gaan opereren. Om de gevonden overeenkomsten en verschillen te duiden en te verklaren wordt vooral naar de onderliggende geleegenheidsstructuren gekeken.

Het bovenstaande gebeurt aan de hand van een systematische en onderbouwde analyse van drie verschillende databronnen, waarvan politiedossiers de kern vormen. Hoofdstuk 2 zet uiteen hoe vanuit principes van de *grounded theory* methode

informatie uit 28 grootschalige politieonderzoeken is verzameld en geanalyseerd. Deze politieonderzoeken bevatten informatie over 14 jihadistische netwerken en 209 personen. Dit zijn overwegend personen die het Jihadistisch-Salafistische gedachtengoed aanhangen en mensen die een jihadistisch netwerk faciliteren door bijvoorbeeld geld van jihadisten te bewaren of informatie door te spelen tussen jihadisten. Daarnaast zijn er 51 interviews afgenomen bij verschillende respondenten, zoals Officieren van Justitie, politiemedewerkers, advocaten, imams en personeelsleden van Asielzoekerscentra en Detentiecentra. Tot slot zijn er ongeveer 10 rechtbankzittingen bijgewoond en geobserveerd. De interviews en observaties dienden vooral om de informatie uit politiedata beter te kunnen plaatsen.

Organisatiestructuur

In hoofdstuk 3 wordt gekeken in hoeverre drie jihadistische netwerken in Nederland uit drie verschillende periodes van elkaar verschillen qua organisatiestructuur en rolverdeling. Aan de hand van een sociale netwerk analyse (SNA) laten de data zien dat het eerste netwerk uit de periode 2001-2003 een hiërarchisch en sterk georganiseerd netwerk is. Het netwerk heeft een internationale basis en de structuur wordt gekenmerkt door een duidelijke celverdeling. Het tweede en derde netwerk, uit respectievelijk 2005-2006 en 2008-2013, bestaan daarentegen hoofdzakelijk uit *home-grown* radicalen: jongeren die in Nederland zijn opgegroeid en hier zijn geradicaliseerd. De netwerkstructuren zijn vlak en fluïde en kennen geen duidelijke aansturing. Zodoende laat de netwerkanalyse een ontwikkeling in organisatiestructuur zien. Daarnaast blijken de netwerken overeenkomsten te vertonen op het punt van compartimentering. In alle drie de netwerken onderhouden jihadisten in kleinere clusters intensiever contact met elkaar dan met andere jihadisten in het netwerk. Deze compartimentering blijkt echter niet altijd op te treden, maar is afhankelijk van de gebezigde activiteiten. De voorbereiding van de jihadgang gebeurt bijvoorbeeld heimelijk en in kleine groepjes, terwijl het delen en uitdragen van de ideologie openlijk en in het bijzijn van zoveel mogelijk mensen gebeurt. Deze bevindingen impliceren dat netwerkstructuren dynamisch en flexibel zijn en geen vast karakter kennen.

Ook is gekeken naar de rolverdeling van de jihadisten. Er worden twee types onderscheiden, namelijk de *kernleden* en de *supporters*. Eerstgenoemden zijn de voorlopers in een netwerk die anderen aanmoedigen om de ideologie te internaliseren en om bepaalde handelingen te verrichten. Het is de vraag of de netwerken blijven bestaan zonder de aanwezigheid van dergelijke kernleden. Supporters daarentegen zijn subjecten die de kernleden volgen en die het netwerk op verschillende manieren faciliteren. Door de relatief lange onderzoeksperiode worden sommige personen in meerdere netwerken door de tijd heen waargenomen. Interessant aan deze langere onderzoeksperiode is dat jihadisten die in meer netwerken opduiken zich kunnen ontwikkelen van een marginale actor tot een leidinggevende figuur. Ook laat de analyse zien dat kernleden geen vast profiel hebben, maar door de tijd zijn veranderd van autoritaire leiders tot minder invloedrijke begeleiders.

Activiteiten

Uit de geanalyseerde gegevens komt naar voren dat de bestudeerde jihadistische netwerken zich hoofdzakelijk bezighouden met een drietal kernactiviteiten. Dit zijn de voorbereiding op de jihadgang, het uitvoeren van criminele handelingen en het uitdragen en verspreiden van de Jihadistisch-Salafistische doctrine.

Hoofdstuk 4 brengt de voorbereidingshandelingen van de jihadgang in kaart, waarbij ook het plegen van criminaliteit een belangrijke rol speelt. Door middel van een *crime script* analyse worden vijf verschillende fases onderscheiden die aan een jihadgang voorafgaan. In de *oriëntatiefase* bepalen jihadisten de bestemming en stemmen zij de ideologische retoriek daarop af, terwijl in de *contactfase* nuttige contacten gelegd worden voor de facilitering van de reis. In de *uitvoeringsfase* verrichten de jihadisten concrete handelingen om toegang te krijgen tot het strijdgebied. De handelingen lopen uiteen van het vergaren van financiële middelen en reisdocumenten, tot fysieke voorbereiding op de strijd. Zowel het genereren van financiële middelen, als het verkrijgen van reisdocumenten gaat vaak gepaard met criminaliteit. In de eerste jaren van de onderzochte periode bestond dit uit hoofdzakelijk georganiseerde criminaliteit, zoals vervalsing van paspoorten, drugtransporten, winkeldiefstal en woninginbraken. In latere netwerken zwakt het georganiseerde karakter van criminaliteit af, hoewel nog steeds door kleinschalige misdrijven geld wordt gegenereerd. In de *afrondingsfase* worden vervolgens testamenten opgenomen, wordt er afscheid genomen van familie en vrienden en worden praktische zaken afgehandeld. In de *vertrekfase* reizen de jihadisten daadwerkelijk uit, waarbij de hulp van een zogenaamde *broker* onmisbaar is. Dit is een tussenpersoon die een jihadganger in contact brengt met jihadisten op de plek van bestemming. Zonder hulp van een broker lopen de uitreis pogingen vaak uit op een mislukking.

In het hoofdstuk wordt beschreven hoe deze vijf voorbereidingsfases zich in drie periodes binnen de gehele onderzoeksperiode hebben voltrokken, en hoe verschillen in de werkwijze kunnen worden verklaard. Dit hoofdstuk laat zien dat de *geopolitieke situatie*, de *sociale gelegenheidsstructuur* en *technologische ontwikkelingen* drie belangrijke situationele factoren zijn die periodieke verschillen veroorzaken in de werkwijze van jihadgangers. Zo zijn de jihadgangers in de eerste periode (2000-2002) vooral religieus gemotiveerd om moslimlanden in het Midden-Oosten te beschermen tegen ongelovige leiders. Ze worden geïnspireerd en gefaciliteerd door internationale jihadisten die hen financieel en logistiek faciliteren door middel van georganiseerde misdaad. Jihadgangers in de tweede periode (2003-2011) zijn daarentegen meer politiek gemotiveerd om moslimlanden in het Midden-Oosten te beschermen tegen de Westerse militaire invasie. Zij doen dit vaak zonder begeleiding van internationale jihadisten en met aanzienlijk beperktere middelen dan voorheen. Desalniettemin vinden zij alternatieve en creatieve manieren om hun jihadgang voor te bereiden. Tot slot zijn de jihadgangers in de derde periode (2011-2013) politiek gemotiveerd om onderdrukte moslims in het Midden-Oosten te beschermen tegen dictators, hoewel dit vaak gepaard

gaat met religieuze onderbouwingen. Ze voeren vergelijkbare voorbereidingen uit als de jihadisten in de tweede periode, maar leunen meer op moderne technologische middelen zoals sociale media, laptops en smartphones. Het gebruik van deze moderne middelen vergemakkelijkt de communicatie tussen jihadgangers, brokers en jihadisten op de plek van bestemming.

Betrokkenheidsmechanismen

De derde activiteit, het uitdragen en verspreiden van de Jihadistisch-Salafistische doctrine, heeft grote invloed op de betrokkenheid van de leden van jihadistische netwerken. Tegelijkertijd speelt het uitdragen van de doctrine een centrale rol bij het aantrekken van nieuwe jihadisten. Door bijvoorbeeld ideologische teksten te vertalen en vervolgens in online omgevingen te verspreiden, of door ideologische discussies te voeren tijdens religieuze bijeenkomsten in huis of in de moskee, worden geïnteresseerden geïnformeerd over het gedachtegoed van de beweging. Tegelijkertijd spelen ook andere factoren dan ideologie een rol in het aantrekken van nieuwe jihadisten. Hoofdstuk 5 laat bijvoorbeeld zien dat een combinatie van ideologie en praktisch nut een subgroep van irreguliere migranten kan aantrekken. Op basis van interviews met sleutelinformanten binnen Asielzoekerscentra en Detentiecentra wordt geïllustreerd dat deze subgroep in zeer sobere omstandigheden leeft, over zeer beperkt financiële middelen beschikt en lang moet wachten op een definitieve uitslag van een asielprocedure, hetgeen tot onzekerheid leidt. Dit heeft tot gevolg dat zeer veel irreguliere migranten en asielzoekers volgens de informanten kampen met psychische problemen en gevoelens van deprivatie. Deze gedeelde achtergronden worden in verband gebracht met het gedrag van irreguliere migranten in jihadistische netwerken, omdat irreguliere migranten hierin oververtegenwoordigd zijn. Deze analyse toont aan dat de netwerken praktische oplossingen bieden voor de problemen van irreguliere migranten. Zo wordt huisvesting op grote schaal met elkaar gedeeld en worden ook de eerder beschreven criminele activiteiten zoals paspoortervalsing, winkeldiefstal en woninginbraak uitgevoerd om irreguliere migranten te voorzien van verblijfs- en reisdocumenten en financiële middelen. Daarnaast biedt de Jihadistisch-Salafistische ideologie een vorm van zingeving en het gevoel ergens bij te horen, wat de structurele onzekerheid van irreguliere migranten enigszins kan doen afnemen. De analyse laat echter zien dat wanneer irreguliere migranten zich affiliëren met een jihadistisch netwerk, zij vervolgens hoofdzakelijk betrokken zijn bij het uitvoeren van criminele handelingen en niet zozeer bij het plannen en uitvoeren van ideologische activiteiten, zoals het verspreiden van ideologisch materiaal of het plannen van een terroristische aanslag. De meerderheid van de irreguliere migranten lijkt zich niet fanatiek in te willen zetten om de ideologische doelen na te streven of de orthodoxe leefregels te willen naleven. Dit impliceert dat ideologie een beperktere aantrekkingskracht heeft op irreguliere migranten dan de pragmatische waarde van de jihadistische netwerken. Wel moet benadrukt worden dat dit een tijdsgebonden bevinding is, aangezien de analyse

enkel betrekking heeft op een gedeelte van de onderzoeksperiode. De data die gebruikt zijn voor dit hoofdstuk beslaan de jaren 2000 tot en met 2005.

Hoofdstuk 6 richt zich nog explicieter op het uitdragen van de ideologie en vooral op de sociale processen die daarmee gepaard gaan. Enerzijds zet het hoofdstuk een proces uiteen waarin de betrokkenheid bij jihadistische netwerken wordt tegengewerkt. De analyse laat zien dat ogenschijnlijk motiverende factoren, zoals gedragsbeïnvloeding of ideologische discussies, kunnen doorslaan en transformeren in demotiverende factoren. Zo kan gedragsbeïnvloeding worden geïnterpreteerd als een pressiemiddel, waardoor angst en een gevoel van intimidatie ontstaan binnen een netwerk. Dit kan een negatieve uitwerking hebben op sommige leden van het netwerk, waarop zij besluiten afstand te nemen. Ook kunnen de herhaaldelijke discussies omtrent de interpretatie van een ideologie uitmonden in conflicten. Grootspraak en stoerdoenerij of zelfs bluf dragen sterk bij aan dit proces, wat ervoor zorgt dat mensen minder betrokken raken of zelfs worden weggestuurd. Kortom, gedragingen die bedoeld zijn om betrokkenen de juiste interpretatie van de ideologie te laten internaliseren, kunnen soms een averechts effect hebben. Anderzijds illustreert hoofdstuk 6 een proces waarin betrokkenheid soms ook juist onbedoeld wordt gestimuleerd, doordat ogenschijnlijk negatieve situaties en sociale reacties worden omgevormd tot iets positiefs. Zo worden bijvoorbeeld negatieve stigma's vanuit de maatschappij, zoals de bestempeling als "terrorist", gebruikt als geuzennaam wat jihadist status binnen het netwerk oplevert. Hetzelfde geldt voor arrestaties door de politie, die naast een onaangename opsluiting ook als blijk van erkenning kunnen dienen. Hoe groter de politiemacht bij een arrestatie, hoe meer status dit oplevert onder jihadist. Ook hier hebben grootspraak en bluf een belangrijke functie, aangezien het een vorm van controle biedt over een situatie waarin een jihadist overduidelijk machteloos is. Deze herinterpretatie van de situatie laat zien dat bepaalde overheidsinterventies soms gepaard gaan met onbedoelde en contraproductieve bijeffecten. Hoewel de intensiteit en vorm van de (de)motiverende factoren per persoon of netwerk kunnen verschillen, lijken deze factoren zowel op nieuwe rekruten, als op ervaren senior jihadist van toepassing. Tot slot laat hoofdstuk 6 zien dat niet alleen ervaren jihadist nieuwe rekruten beïnvloeden, maar ook andersom. Dit is vooral waarneembaar in de latere jaren van de onderzochte periode. Door de opkomst van internet en het vertrek van dominante internationale jihadist vindt beïnvloeding in latere jaren meer op gelijkwaardige basis plaats, terwijl in de beginjaren vooral sprake was van een hiërarchische *top-down* beïnvloeding met een charismatische rekruteerder en een volgzaam rekrut.

Conclusie

De empirische hoofdstukken laten zien dat jihadistische netwerken dynamische samenwerkingsverbanden zijn die zich afhankelijk van het moment in de tijd verschillend manifesteren. De jihadistische beweging in Nederland heeft door de jaren heen andere verschijningsvormen en een ander werkwijze gekregen.

Deze veranderingen binnen de jihadistische beweging lijken voor een groot gedeelte afhankelijk van onderliggende gelegenheidsstructuren. Wanneer de gelegenheidsstructuren wijzigen, dan heeft dat vervolgens invloed op de manier waarop jihadist zich organiseren, op hoe zij hun kernactiviteiten uitvoeren en op de mate van jihadistische betrokkenheid. Technologische ontwikkelingen bijvoorbeeld, zoals de opkomst van internet en sociale media, zorgen voor een intensievere en minder hiërarchische communicatie tussen jihadist, met hechtere netwerken tot gevolg. Daarnaast zorgt een verandering in de geopolitieke situatie voor een transformatie in ideologische retoriek en de keuze van strijdgebieden. Maar bovenal lijkt de werkwijze te wijzigen op het moment dat sociale verhoudingen binnen een netwerk veranderen. Sociale veranderingen hebben ertoe geleid dat jihadreizen door de jaren heen anders gefinancierd en gecoördineerd worden, dat de ideologie op een andere manier verspreid en geïnternaliseerd wordt en dat het belang van georganiseerde criminaliteit voor de netwerken is afgenomen.

Naast veranderingen laat de analyse ook constante factoren zien binnen de jihadistische beweging. Zo wordt compartimentering van netwerken in alle periodes aangetroffen en lijken specifieke kernleden en brokers altijd aanwezig. Zonder de aanwezigheid van deze typen jihadist lijken de netwerken en de uitreis pogingen gedoemd te mislukken. Een andere constante factor binnen de gehele onderzoeksperiode is de aanwezigheid van motiverende en demotiverende factoren, zoals gedragsbeïnvloeding, discussies, conflicten, stigma's, etc., die de betrokkenheid van jihadist beïnvloeden.

Desalniettemin moeten we beseffen dat alle bevindingen binnen een bepaalde context en tijdsgeest hebben plaatsgevonden. Nieuwe ontwikkelingen, zoals de oorlog in Syrië, de opkomst van ISIS, de oprichting van de anti-ISIS coalitie, de toename van Syrische en Irakese vluchtelingen, terugkerende jihadgangers en de toenemende maatschappelijke onrust omtrent terroristische dreigingen, hebben ook allemaal invloed op de gelegenheidsstructuren van jihadistische netwerken in Nederland. Dit proefschrift laat zien dat de jihadistische beweging zich in het verleden heeft aangepast aan de situatie en impliceert daarmee dat de beweging dit ook zal doen bij nieuwe ontwikkelingen. Het is daarom van belang dat de overheid en de maatschappij voortdurend anticiperen op mogelijke toekomstige ontwikkelingen.

Beleidsimplicaties

Hoewel het ontwikkelen en evalueren van beleid dat terrorisme tracht tegen te gaan niet de opzet van deze studie was, biedt dit proefschrift enkele aanknopingspunten die kunnen helpen te anticiperen op nieuwe dynamiek in het verschijnsel jihadisme. Een flexibele opstelling voor de aanpak van jihadistische netwerken is daarbij een belangrijk uitgangspunt en heeft tot aandachtspunten op drie niveaus geleid.

Ten eerste vergt de verstoring van al bestaande en operationele netwerken aandacht. Dit zou kunnen door interventies te richten op het laten uiteen vallen van de organisatiestructuur. Men kan proberen de netwerkdichtheid zo laag mogelijk te

houden, maar voorkomen dat het netwerk een gecompartmenteerde vorm aanneemt. Hierdoor wordt de balans tussen efficiënte netwerkcommunicatie en netwerkveiligheid verstoord. Een manier om dit te bewerkstelligen is door te focussen op personen die een cruciale positie innemen bij het in stand houden van de balans. Een andere manier om een organisatiestructuur te verstoren is door in te spelen op de neiging van jihadisten om fel te discussiëren en door in te spelen op hun onvermogen tot het sluiten van compromissen tijdens die discussies. Door dit gedrag te stimuleren kunnen conflicten binnen een netwerk ontstaan die de samenstelling van een netwerk kunnen beschadigen. Men zou daarbij rekening kunnen houden met de strategische posities van sommige subjecten. Conflicten tussen kernleden bijvoorbeeld zullen een groter effect hebben op de samenstelling en de toekomst van een netwerk, dan een conflict tussen twee supporters.

Ten tweede dient de aanpak zich te richten op het voorkomen van verdere groei van al bestaande netwerken. Enerzijds moet men trachten de ideologische verspreidingsactiviteiten te beperken. Anderzijds moet men proberen de gelegenheid en de motivatie voor potentiële rekruten om aansluiting te vinden bij de jihadistische netwerken te beperken. Onder andere de (toekomstige) positie van Nederland binnen de anti-ISIS coalitie zal daarbij een belangrijke rol spelen. Wanneer de Nederlandse overheid kiest voor een intensievere rol in de strijd tegen ISIS, dan dient men zich bewust te zijn van de implicaties in eigen land. Een vijandige opstelling richting ISIS kan radicalisering onder jongeren in de hand werken. Bovendien kunnen overheidsmaatregelen een averechts effect hebben doordat jihadisten status ontlenen aan interventies en arrestaties. Minder expliciet de media zoeken bij succesvolle interventies zou bijvoorbeeld een simpele doch effectieve methode kunnen zijn om de groeiende status van gearresteerde jihadisten te limiteren. Tot slot laat het voorbeeld van de irreguliere migranten zien dat ervaren deprivatie een rol kan spelen bij toetreding tot jihadistische netwerken als alternatief voor legale mogelijkheden om hun positie te verbeteren. Bij de opvang en monitoring van nieuwe vluchtelingen is dit iets om rekening mee te houden.

Ten derde zou het voorkomen dat jihadistische netwerken überhaupt ontstaan, de meest effectieve manier zijn om de ernstige gevolgen voor de maatschappij en voormalige jihadisten te voorkomen. Deze preventieve aanpak wordt echter deels bemoeilijkt doordat weinig bekend is over de beginstadia van jihadistische netwerken. Het is moeilijk voor onderzoekers om informatie te vergaren over het beginstadium, gelet op het heimelijke karakter van de netwerken. Verschillende opsporingsdiensten zijn daarentegen beter in staat om data hieromtrent te verzamelen. Een aanbeveling zou zijn om extra alert te zijn op beginnende netwerken en eventueel ook onderzoekers meer toegang te geven tot vertrouwelijke informatie daarover. Dit zou uiteindelijk kunnen helpen om onderbouwde interventies te formuleren en te ontwikkelen.